

**VERHALEN
OM TE DELEN**

VERHALEN OM TE DELEN

**BIJ HET AFSCHEID VAN
PETER VAN DE KAMP**

HANS SCHAEFFER
EN GERANNE TAMMINGA-VAN DIJK (RED.)

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Amsterdam

TU-Bezinningsreeks, 21
© 2018 Buijten & Schipperheijn, Amsterdam
ISBN 978-94-6369-029-4
Vormgeving: Aperta, Jan Johan ter Poorten
Foto omslag: Jehyun-Sung
Foto pag. 2: Dick Vos

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het maken van kopieën uit deze uitgave, ook voor zover toegestaan door de Auteurswet, zijn vergoedingen verschuldigd. Voor betaling van vergoedingen en voor toestemming voor het overnemen van gedeelten in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken wende men zich tot de uitgever, Postbus 22708, 1100 DE Amsterdam Zuidoost.

INHOUD

Hans Schaeffer	
Ter introductie	7
VERHALEN IN PRAKTIJKEN	13
Koos Tamminga	
De evangelische paradox van geven en ontvangen. Risico en kracht van diaconale barmhartigheid belicht vanuit een theologie van beperking	15
Ad de Bruijne	
Diaconaat en ethiek	23
Jos Douma	
Gemeente-zijn in vier dimensies. Een kleine verkenning rond spirituele gemeenteopbouw	31
Leon van den Broeke	
Het Censura morum, het zelfonderzoek en de zelfcontrole. Kerk als avondmaalsgemeenschap, kerkorde als avondmaalsorde	37
Jasper Bosman	
Avondmaal in CGK en GKv. Ontwikkelingen en perspectieven	45
Gerrit Immink	
De blijde boodschap en het levensverhaal	51
Kees van Dusseldorp	
Met een goed verhaal op de kansel. Over bijbelverhalen in de preek	57
Hans Meerveld	
Verhalen in de catechese	65
Hans Schaeffer	
Vorming tot het ambt. Over de opleiding tot predikant	73
Kees de Ruijter	
Altijd toegang	81
VERHALEN VAN REFLECTIE	85
Kees de Ruijter	
Grammaticale hoofdlijn	87
Hans Burger	
Transformatie door de vernieuwing van het denken	95

Philip Troost		
Verlossing wil gevoeld worden	103	
Willem van der Horst		
Een veilige pastor is...	111	
Henk Geertsema		
Een lamp voor mijn voet. Kleine kroniek van bijbelverstaan	119	
Dirk van Keulen		
Een beschermende jas	127	
Egbert Brink		
Toegang krijgen tot Niemandland	133	
Erik de Boer		
Seksueel misbruik in ambtelijke relaties. De zaak tegen pastor Jean Ferron, Genève 1549	141	
VERHALEN UIT DE BRON	151	
Gert Kwakkel		
‘Genoeg, zwijg hier verder over!’ Mozes’ afgewezen gebed Deuteronomium 3:23-28	153	
Wolter Rose		
Bij elk gebod klinkt het mee: Het Verhaal van het Eerste Woord	157	
Henk van de Kamp		
Onderweg naar de stad het goede doen	167	
Rob van Houwelingen		
Een nieuwtestamentische Izebel	175	
Myriam Klinker-De Klerck		
‘Volg mij na zoals ik Christus navolg.’ Paulus als voorbeeld van navolging	183	
FELICITATIREGISTER	187	

TER INTRODUCTIE

Theologie leeft van verhalen – mensen ademen verhalen, leven in verhalen, leven van verhalen. Aandacht voor narrativiteit zit in de lucht, en niet voor niets. Verhalen geven kleur aan abstracte theorie, ze laten de complexiteit van mensenlevens zien, ze verhullen en onthullen wat wij als waarheid beschouwen. Verhalen benadrukken dat we alleen door het vertellen, doorgeven en voorleven ervan zicht kunnen krijgen op de zin van ons leven. Verhalen laten zien welk perspectief je hebt, welke bouwstenen je selecteert en welke niet, en in welk groter verband je (bewust of onbewust) je eigen levensverhaal plaatst. Verhalen nodigen uit tot reactie en contact: van bevestigend tot kritisch, van positief tot negatief, van betrokken tot afstandelijk. Als het goed is kan een mens ook ergens verhaal halen...

Misschien nog wel de grootste kracht van verhalen vanuit christelijk perspectief is dat onze verhalen worden omgeven door het eerste Woord. Gods Woord klinkt en “roept in het leven wat niet bestaat” (Romeinen 4:17). De Schepper spreekt onze levens, Hij is de Auteur van deze werkelijkheid, en wil deze in Christus door zijn Geest herstellen en vernieuwen.

Verhalen zijn er om te vertellen, om te delen. Zo leeft de christelijke kerk van dit doorgeven van de verhalen om “de grote daden te verkondigen” van God (1 Petrus 2:9). Niet alleen met woorden maar met ons hele mens-zijn voor Gods aangezicht. Verhalen deel je onderling, min of meer authentiek, min of meer waarachtig, min of meer in verband met Gods verhaal. Er is grootspraak en bluf, maar er is ook troost, ontvankelijkheid en bevestiging. Er klinken warme woorden van aanvaarding en welkom, er zijn ook woorden die uitsluiten en grenzen stellen. Zo ontstaat een gemeenschap van verhalen waarin de vraag tot klinken moet komen: “Welk verhaal over de mens vertelt het verhaal van God?” Onze verhalen zijn immers niet altijd ook de verhalen die waarachtig en liefdevol Gods eerste en laatste Woord beamen.

Peter van de Kamp stelt deze vraag aan de orde in zijn boek *Verhalen om te leven. Levensverhalen in het pastoraat* (85). In deze bundel geven wij hem een aantal van onze verhalen terug. Daarmee willen we onze verbondenheid laten merken – en tegelijk laten zien hoe verhalen en de reflectie op verhalen voor christenen onderweg inspirerend, leerzaam en richting wijzend kunnen zijn. Het zijn de verhalen die wij bij zijn afscheid willen delen met de lezers.

Op 6 december 2018 neemt Van de Kamp officieel afscheid van de Theologische Universiteit Kampen. Na zijn werk in de zending in Curitiba (Brazilië) (1979-1990) en het gemeentewerk in de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) te Groningen-Oost (1990-1996) begon hij in 1996 aan deze instelling. Hier heeft hij ruim 22 jaar met veel inzet en betrokkenheid gewerkt. Zijn voorliefde voor het pastorale en diaconale aspect van het kerkwerk waren vanaf het begin helder. Peter was al sinds de jaren tachtig bezig met een studie rond de interactie van kerkelijke gemeenten met de stadssamenleving. Hij deed dit onder leiding van zijn leermeester prof. dr. C. Trimp. Vanaf het moment dat hij in dienst trad bij de Theologische Universiteit pakte hij deze draad weer op. Dat resulteerde in zijn promotie in 2003 aan de Universiteit van Utrecht op een praktisch-theologische studie naar kansen voor kerk-zijn in een stedelijke samenleving.¹ De diaconale kant van het gemeente-zijn is voor hem van groot belang, en heeft ook zijn voorliefde. Hij ontwikkelde voor de studenten een kleine maar waardevolle leerlijn rond diaconaat, met thema-weken, praktijkstages in samenwerking met Stichting Present, belangrijke integratiemomenten met andere theologische vakken.

Het andere thema dat veel van zijn tijd en aandacht gevraagd heeft is het pastoraat. Het onderwijs aan studenten om hen te helpen startbekwaam te worden in het aangaan van pastorale relaties, en aanpalend onderzoek daarnaar, resulteerde in 2013 in een studie naar een gereformeerd-theologisch profiel van narratief pastoraat.² In de doorontwikkeling van de praktijklijn (stages) in de masteropleiding heeft hij generaties studenten getraind en gevormd in het beoefenen van pastorale gesprekken. Ook hier zocht hij naar integratie en samenwerking met collega's van binnen en buiten de eigen instelling.

Binnen de opleiding van predikanten aan de Theologische Universiteit heeft Peter in het opzetten, doordenken en uitvoeren van onderwijs in een steeds veranderend en meebewegend curriculum veel werk verzet. Met name vroeg hij aandacht voor de persoonlijk-professionele vorming van toekomstige voorgangers. Bij zijn werk in de stagecommissie, waarvan hij de laatste vier jaar voorzitter was, liet hij merken hoe belangrijk voor hem de (theologische en professionele) verantwoording van het pastorale en diaconale werk was: zo kunnen voorgangers laten zien waarom zij hun tijd en inzet besteden aan dit belangrijke en vitale onderdeel van het kerk-zijn.

Zelf heb ik de afgelopen jaren gemerkt hoe plezierig het samenwerken met Peter was. Vele maandagen begonnen met een half uur overleg. Naast

1 Peter Wessel van de Kamp, *Hart voor de stad. Een praktisch-theologische studie naar kansen voor kerk-zijn in een stedelijke samenleving* (Kampen: Kok, 2003).

2 Peter van de Kamp, *Verhalen om te leven. Levensverhalen in het pastoraat* (Utrecht: Kok, 2013).

het zakelijke deel over stages, onderwijs en visie was er altijd aandacht voor het persoonlijke. Hoe waardevol was het om te delen hoe onze levens in geluk en verdriet verbonden bleken, en hoe daardoorheen de omvatende band met onze hemelse Vader rust en kracht kon bieden in wat ons bezighield.

Verhalen om te delen

Bij het afscheid van Peter willen wij de lezer graag laten delen in verhalen en reflectie op verhalen om onze waardering voor zijn werk en inzet tot uitdrukking te brengen. Geïnteresseerde gemeenteleden en werkers in de kerk vinden hier de vrucht van (praktisch-)theologische reflectie op praktijken van kerk-zijn. Daarmee kan het werk in de kerk verdiept en versterkt worden. We zijn de redactie van de TU-Bezinningsreeks en de uitgever zeer erkentelijk voor de welwillende en coöperatieve manier waarop ons plan werkelijkheid kon worden.

Verhalen hebben de neiging om elk hun eigen dynamiek te volgen. De bundeling die hier is bijeengebracht laat dit zien. Zij toont de veelkleurigheid en diversiteit waarmee de auteurs zich betrokken weten op terreinen en thema's waarop zij het leven en werk van Peter van de Kamp kruisen. Collega's van binnen en buiten de Theologische Universiteit hebben elk hun eigen ingang gezocht om aan Peters afscheid bij te dragen. Toch zien we een paar grotere clusters aan thema's in deze bundel terug. De auteurs willen elk op hun manier 'verhalen van', vertellen van en over dat wat hen bezighoudt. 'Verhalen' is immers ook een werkwoord.

Verhalen in praktijken

Allereerst is er een aantal bijdragen die cirkelen rond concrete praktijken in kerk en theologisch onderwijs: 'verhalen om door te geven'. We ontmoeten praktijken van diaconaat, catechese, prediking, gemeenteopbouw en liturgie. Maar ook verhalen van de opleiding en het belang van vorming voor de praktische theologie. *Koos Tamminga* en *Ad de Bruijne* doordenken de inhoud van diaconaat en de relatie tot ethiek. *Jos Douma* opent een venster op de plaats van pastoraat en diaconaat in het geheel van het gemeente- of kerk-zijn. *Leon van den Broeke* en *Jasper Bosman* thematiseren verbindingen waarbij de praktijk van de avondmaalsviering raakt aan het werk van Van de Kamp. *Gerrit Immink* geeft een doordenking van waarde en valkuilen van narratieve prediking, terwijl *Kees van Dusseldorp* hiervoor praktische handvatten aanreikt. *Hans Meerveld* belicht vanuit zijn recente

onderzoek het belang van de persoon van de catecheet. Dat laatste thematiseert *Hans Schaeffer* in zijn bijdrage over het belang van de vorming van de voorganger-ambtsdrager. *Kees de Ruijter* sluit de rij ‘verhalen om te delen’ met een concreet voorbeeld van vorming, toegespitst op het persoonsaspect in supervisie, zoals hij dat heeft ervaren samen met zijn naaste collega *Van de Kamp*.

Verhalen van reflectie

Een tweede deel bevat ‘verhalen van reflectie’, verhalen die terugkijken naar wat ontmoetingen en persoonlijke ervaringen bieden aan theologische reflectie, verhalen die doordenken welke voorwaarden dit stelt aan pastoraat en andere vormen van onderling gesprek in de christelijke gemeente. *Kees de Ruijter* wijst aan hoe *Van de Kamp* in zijn werk de normatieve dimensie van de theologie koppelde aan aandacht voor de concrete geleefde geloofswerkelijkheid, en trekt hieruit conclusies voor praktische theologie in het algemeen. *Hans Burger* deelt reflecties op de verandering (transformatie) die Gods verhaal in de werkelijkheid van de gelovige kan hebben vanuit het denken van *Paul Ricoeur* en *Oliver O’Donovan*. *Philip Troost* laat aan de hand van een concrete casus zien hoe integratie van psychologie en theologie aan de daadwerkelijke beleving van de vrijheid van het evangelie kan bijdragen. *Willem van der Horst* reflecteert op de voorwaarden waaronder narratief-therapeutisch pastoraat tot zegen kan zijn voor de pastorant. *Dirk van Keulen* en *Henk Geertsema* laten ons delen in autobiografische verhalen. *Geertsema* beschrijft zijn eigen ontwikkeling en geschiedenis waar het gaat om het lezen van de Schrift, en reikt daarmee een voorbeeld van reflectie op ons eigen bijbelverstaan aan. *Van Keulen* deelt een zeer persoonlijke levenservaring waarmee hij raakt aan het belangrijke praktisch-theologische thema van het ambt. *Egbert Brink* raakt met zijn bijdrage over het omgaan met suïcide aan een heel sensitief thema in het pastoraat. *Erik de Boer* tenslotte deelt een fascinerend historisch verhaal uit de zestiende eeuw over een al even sensitief thema in de context van de #MeToo-discussie: ambtsdragers en seksueel misbruik.

Verhalen uit de Bron

In een bundel met verhalen om te delen bij *Peters* afscheid wilden we ruim aandacht geven aan de Bron van alle christelijke theologie: de Heilige Schrift. Wie vanuit gereformeerd perspectief wil bijdragen aan het belang van verhalen in pastoraat en diaconaat kan niet volstaan met alleen prak-

tisch- of systematisch-theologische bijdragen. Vijf bijbelwetenschappers laten ons delen in wat zij putten uit deze diepe Bron. Vanuit het Oude Testament krijgen we vanuit het verhaal van Mozes' leven en levenseinde een verrassende blik op het belang van deze geschiedenis voor de concrete omgang met pastorale vragen. Zo neemt *Gert Kwakkel* ons mee in Mozes' onverhoorde gebed om het beloofde land te mogen binnengaan. *Wolter Rose* verhaalt zó van de Tien Geboden dat wij ze zelfs opnieuw leren tellen en verstaan als woorden van toezegging en leven. Het werk van Peter was voor *Henk van de Kamp* aanleiding om vanuit Openbaring en Hebreeën de leefstijl van de christelijke gemeente in een stedelijke omgeving met name in diaconaal opzicht te doordenken. *Rob van Houwelingen* deelt het verhaal van de oud- en nieuwtestamentische Izebel als een oproep om vol te houden en ons te oefenen in de praktijken van christelijk leven. *Myriam Klinker-De Klerck*, tenslotte, laat ons delen in het verhaal van Paulus, waarin het evangelie op een unieke manier belichaamd werd.

Al deze verhalen delen wij als vrienden en collega's bij het afscheid van Peter van de Kamp. Bij de bundeling ervan is de bijdrage van *Geranne Tamminga-van Dijk* van niet te onderschatten waarde geweest. Zij verzamelde, redigeerde en corrigeerde de bijdragen en verzorgde het contact met de uitgever.

Peter van de Kamp zal niet langer als gewaardeerde collega deel uitmaken van het team van de Theologische Universiteit. Deze bundel laat zien hoezeer thema's die hij doordacht en agendeerde in het theologisch onderwijs en onderzoek zijn doorgedrongen. Peter, wij wensen jou, samen met je vrouw Gerda en allen die jullie lief zijn, de zegen van God toe. Wees ervan overtuigd dat het verhaal verder gaat!

Ter afsluiting van deze inleiding geef ik het gebed weer dat *Kerk in actie* geschreven heeft rond de zondag van het werelddiaconaat (20^e zondag na Trinitatis, 14 oktober 2018). Daarmee plaats ik deze bundel in het kader van Peters diepe overtuiging en passie om werkers in Gods Koninkrijk toe te rusten voor het concrete werken ten dienste van mensen. Tegelijk bidden we dit gebed tot Diegene die als enige in staat is het verhaal van deze wereld tot vervulling en voleinding te brengen.

Christus, God met ons, wij roepen om ontferming:
dat U omziet naar de wereld waarin wij leven,
want een groeiend aantal mensen leeft in armoede ver weg en dichtbij,
en wij zijn onwetend,
maken zelf deel uit van systemen die armoede
en ongelijkheid in stand houden.

Christus, weg ten leven, wij roepen om ontferming,
want uw schepping komt niet tot haar recht.

We buiten de natuur uit
op zoek naar waardevolle stoffen
of om het maximale te kunnen produceren,
niet altijd denkend aan of wetend hoe natuur en mens daaronder lijden.
Zelf voelen we ons soms machteloos,
we zijn het contact met onze bron kwijt.
Daarom roepen we tot u om ontferming en we bidden:

Heer ontferm u, Christus ontferm u, Heer ontferm u.

Hans Schaeffer
Kampen, 9 oktober 2018

VERHALEN IN PRAKTIJKEN

DE EVANGELISCHE PARADOX VAN GEVEN EN ONTVANGEN

Risico en kracht van diaconale barmhartigheid belicht vanuit een theologie van beperking

Koos Tamminga

Inleiding

Peter van de Kamp heeft veel geschreven over barmhartigheid. In een in 2018 verschenen artikel onderzoekt hij het verband tussen het in de maatschappij veelgehoorde begrip solidariteit en het bijbelse woord barmhartigheid.¹ Die aansluiting bij het maatschappelijk discours is tekenend voor de colleges en publicaties van Van de Kamp. Als geen ander binnen de muren van de Theologische Universiteit Kampen (TUK) is hij op de hoogte van onderzoeksrapporten en trends in het sociale domein. Van de Kamp probeert enerzijds bij deze trends aan te sluiten, maar ook altijd te onderzoeken wat het christelijk geloof toevoegt. In een eerdere publicatie belicht Peter van de Kamp vanuit het woord barmhartigheid het veld van diaconaat. Hij concentreert zich daarbij op de werken van barmhartigheid die (grotendeels) teruggaan op Jezus' woorden in Matteüs 25:31-47.²

In deze bijdrage wil ik kritisch reflecteren op deze barmhartigheidsfocus in het werk van Van de Kamp. Ik doe dat door Van de Kamps denken in gesprek te brengen met het theologisch denken over beperkingen (of handicaps).³ Mensen met een beperking worden vaak gezien als ontvangers van barmhartigheid. Er bestaan natuurlijk veel meer ontvangersgroepen,

1 Peter van de Kamp, 'The Solidary Samaritan? Mercy From the Perspective of Solidarity', in *Mercy: Theories, Concepts, Practices* (Hans Schaeffer, Gerard den Hertog, en Stefan Paas (red.) (Münster: LIT Verlag, 2018)), 195-209.

2 Peter van de Kamp, *Zevenvoudig diaconaat: de werken van barmhartigheid* (Kampen: Kok, 2006).

3 In het denken over deze thematiek ligt taalgebruik gevoelig. Ik geef de voorkeur aan het taalgebruik 'iemand met een beperking' in plaats van 'een gehandicapte'. Die laatste term impliceert in de eerste plaats per definitie een achterstand (de letterlijke betekenis van het woord handicap) en schakelt de persoon in kwestie bovendien gelijk aan zijn handicap (het is de enige eigenschap die in de aanduiding naar voren komt).

maar deze ene groep kan bij wijze van *case study* licht werpen op de kracht en risico's van barmhartigheid als diaconaal uitgangspunt.

In het vervolg beschrijf ik het denken van Peter van de Kamp over barmhartigheid en diaconaat (§2). Ik maak dat concreet door uit te werken hoe Van de Kamp vanuit dit denken schrijft over gastvrijheid voor vreemdelingen (§3). Vervolgens introduceer ik de theologie van de beperking (§4). Ten slotte breng ik deze twee denklijnen met elkaar in gesprek (§5).

Bewegen vanuit bewegenhoud

Van de Kamp benoemt de oorsprong van barmhartigheid als bewegen worden. Vanuit het Latijnse *misericordia* en het Hebreeuwse *racham* stelt hij dat het daarbij gaat om een beweging van het innerlijk: je wordt in het hart geraakt, je voelt het in je ingewanden. Deze beweging begint bij God, die in de Bijbel wordt getekend als de Barmhartige. Vanuit deze beweging wordt de mens aangezet tot actie. Dit komt sterk naar voren in Matteüs 25, waar zes van de zeven werken van barmhartigheid door Jezus worden genoemd in het kader van het laatste oordeel. Wat telt is op dat moment kennelijk niet, of in ieder geval niet alleen, je overtuiging. Het gaat erom wat je gedaan hebt, en wel voor de minsten van Jezus' broers en zussen. Vandaar dat in Van de Kamps *Zevenvoudig diaconaal* een terugkerend refrain klinkt: hoe concreter hoe beter. Het gaat om bewegen (actief) vanuit bewegenhoud (passief).

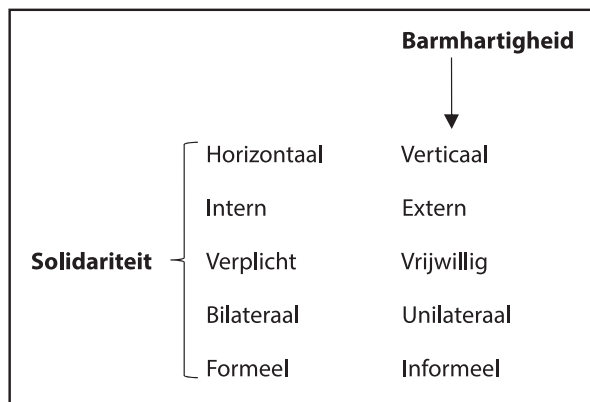
Wanneer barmhartigheid op deze manier wordt ingevuld, kan dat heel anders klinken dan solidariteit, dat op zijn smalst gedefinieerd iets betekent als: een (vaag) gevoel van gezamenlijkheid. Van de Kamp laat echter zien dat het woord solidariteit een brede lading dekt. In de verdere invulling van dat begrip spelen vijf begrippenparen een rol:

- 1 Horizontaal – verticaal: gaat het om een solidariteit tussen gelijken of is er een gevende en een ontvangende partij, waarbij dus niveaoverschil bestaat?
- 2 Intern – extern: gaat het om solidariteit binnen een afgebakende groep, of is het naar buiten gericht?
- 3 Verplicht – vrijwillig: zijn mensen solidair vanuit eigen motivatie, of is het een opgelegde solidariteit?
- 4 Bilateraal – unilateraal: in het eerste geval gaat het om een soort do-ut-des-solidariteit, vanuit de hoop dat een ander hetzelfde ooit ook voor jou zal doen, mocht het nodig zijn. Unilaterale solidariteit is belangeloos.
- 5 Formeel – informeel: gaat het om georganiseerde of spontane vormen van solidariteit?

Van de Kamp brengt deze onderscheidingen op schema en splitst ze in twee kolommen. Solidariteit kan zowel met de woorden uit de linker- als

de rechterkolom worden uitgelegd. Wanneer de kenmerken uit de rechterkolom van toepassing zijn, stelt hij, is solidariteit synoniem met barmhartigheid.⁴

Solidariteit is volgens Van de Kamp dus synoniem met barmhartigheid wanneer het gaat om een beweging waarbij iemand vanuit haar of zijn (verder: haar) eigen bevoorrechte positie (verticaal) in actie komt voor een ander, die niet per definitie deel uitmaakt van haar eigen groep (extern). Deze inzet komt voort uit de persoon zelf (vrijwillig), is belangeloos (unilateraal) en komt spontaan op (informeel).

Van de Kamp relateert zijn eigen punt gelijk, als hij zegt dat de grenzen tussen de linker en rechter kolom in de praktijk fluïde blijken en dat je vaak in de linker kolom moet beginnen om een barmhartige attitude aan te leren. Toch vinden we volgens hem de pure vorm van barmhartigheid in het rechter rijtje. Deze vorm van barmhartigheid past ook bij de bijbelse inkleuring van dat begrip, terwijl er juist een botsing ontstaat met sociale theorieën die wantrouwend staan tegenover elke vorm van belangeloosheid en hulp aan de ander (Marx, Nietzsche, Freud). Van de Kamp stelt daarentegen, in navolging van Ricoeur, dat barmhartigheid juist past bij de mens als schepsel van God. De beweging die God in de schepping heeft gelegd en die in Christus hersteld wordt is er een van *do quia mihi datum est* (ik geef omdat mij gegeven is) en niet van *do ut des* (ik geef om iets terug te krijgen). Zo ontstaat wat Ricoeur een ‘economie van de gave’ noemt en Van de Kamp een ‘deel-economie’. Menselijke barmhartigheid is een echo van de barmhartigheid van de Schepper. Dat geldt dus ook voor allerlei vormen van binnen- en buitenkerkelijke solidariteit, mits die worden ingevuld met de typering uit de rechterkolom van Van de Kamps model.

4 Kamp, “Solidary Samaritan?”, 204.

Barmhartig voor vreemdelingen

Met dit idee van barmhartigheid belicht Van de Kamp het veld van diaconaat. Hij legt verbanden tussen de zeven werken van barmhartigheid en zeven diaconale bewegingen die zich laten vertalen in concrete actiemogelijkheden.⁵ We zoomen bij wijze van voorbeeld verder in op wat Van de Kamp in *Zevenvoudig diaconaal* schrijft over gastvrijheid voor vreemdelingen.

Van de Kamp steekt in bij wat je raakt wanneer iemand geen eigen plek heeft, het moment van bewogen worden. Een thuis “is zo basaal dat het hebben van een thuis hoort bij mens-zijn” (33). Verplaats je eens in die ander die dat niet heeft, schrijft van de Kamp. Dat raakt je. Tegelijk roept omgang met vreemdelingen ook spanningen op: het vreemde bevreemdt wat wij vanzelfsprekend vinden en dat is niet gemakkelijk (35). Verder merkt Van de Kamp parallellen op tussen de situatie van vreemdelingen en die van christenen in deze wereld. Dit gegeven vormt een deel van de motivatie om gastvrij te zijn: zie 1 Petrus 2:11 en Hebrëeën 13:2. Die laatste tekst wijst bovendien op de ultieme motivering om gastvrij te zijn: in de figuur van de vreemdeling klopt God zelf bij ons aan (37), een duidelijke parallel met Jezus’ woorden in Matteüs 25: dat hebben jullie voor mij gedaan. Vanuit deze motivering komt Van de Kamp tot drie aanbevelingen (37-38):

Een open hart – zonder angst voor misbruik van de gastvrijheid.

Een open grens – “gastvrijheid vraagt erom dat je bereid bent om de andere wereld en de andere cultuur van de vreemdeling of van de thuisloze binnen te gaan” (37).

Een open huis – ruimte maken en beschikbaar stellen.

Van de Kamp sluit het hoofdstuk af met een aantal concrete voorbeelden van wat je zou kunnen doen om in je eigen leven vorm te geven aan dit werk van barmhartigheid: iemand wegwijs maken, gastgezin worden of vooroordelen over vreemdelingen bestrijden (38-39).

Gastvrijheid voor vreemdelingen kan dus worden gezien als Schep-er-echoënde barmhartigheid wanneer iemand vanuit haar bevoorrechte positie als ‘autochtoon’ (verticaal) in actie komt voor een vreemdeling (extern). Deze inzet komt voort uit de persoon zelf (vrijwillig) omdat zij geraakt is door (1) wat God haar gegeven heeft en (2) het leed van de vreemdeling, is belangeloos en zonder angst voor misbruik van de gastvrijheid (unilateraal), en komt spontaan op (informeel): het gaat om hele concrete en kleine dingen, als iemand wegwijs maken of het in je omgeving voor hem of haar opnemen.

5 Een overzicht hiervan is te vinden in *Zevenvoudig diaconaal*, pagina 78. Paginanummers tussen haakjes in de rest van deze paragraaf verwijzen naar dit boek.

Theologie van de beperking

We hebben in de voorgaande paragrafen de notie van barmhartigheid in het denken over diaconaat bij Peter van de Kamp onder de loep genomen. We hebben ook bekeken hoe dat concreet werd in het geval van gastvrijheid voor vreemdelingen. In deze paragraaf zetten we daar een veld van bezinning naast: de theologie van de beperking.⁶

Mensen met een (fysieke of mentale) beperking worden regelmatig als ontvangers van barmhartigheid gezien. Het is niet ongebruikelijk om over beperkingen allereerst te denken in termen van tragedie, lijden en defect, ook in theologisch opzicht. Vaak valt te horen dat beperkingen in het paradijs niet bestonden en op de nieuwe aarde geen plek meer hebben. Dit lijkt o.a. in lijn met de messiaanse profetieën in Jesaja 29:18 en 35:5-6 en Jezus' vervulling van die woorden zoals beschreven in Matteüs 11:5 en Lucas 7:22. De theologische indruk kan zo ontstaan dat we in mensen met een beperking tekens van het onvolmaakte tegenkomen. Mensen met een beperking hebben dus onze zorg en hulp nodig. Wij worden met ontferming bewogen bij het zien van hun leed.

De theologie van de beperking wijst erop dat dit niet het enige frame is om naar beperkingen te kijken. Klassiek is het onderscheid tussen het zogenaamde medische en het sociale model. Het medische model richt zich met name op de fysiek herleidbare oorzaken en gevolgen van beperkingen en is gericht op genezing of aanpassing van de 'patiënt'. Het sociale model ziet ook dat beperkingen een fysieke component hebben (die in het Engels wordt aangeduid met de term *impairment*), maar stelt dat het echte probleem over het algemeen niet zit in die fysieke component, maar in de sociale uitsluiting als gevolg van stigmatisering en onwil om ruimte te maken voor wie anders is (de eigenlijke *disability*).⁷ De laatste tijd zijn er meer manieren beschreven waarop beperking geframed wordt. Marno Retief en Rantoa Letšosa komen tot negen modellen, waarvan er één het liefdadigheidsmodel is. Binnen dit model gaat het erom dat mensen in actie komen om mensen met een beperking te ondersteunen, omdat men geraakt is door het hulpeloze lijden van deze mensen.⁸ Dit model lijkt in de buurt te komen van wat hierboven over barmhartigheid geschreven is.

6 Naar het Engelse Disability Theology, de Nederlandse term is o.a. gebruikt door Tjerk Bos: "Verstandelijk beperkten in de kerk", *De Nieuwe Koers*, april 2016.

7 Zie voor een kennismaking met dit onderscheid het klassiek geworden boek van Nancy L. Eiesland, *The Disabled God: Toward a Liberatory Theology of Disability* (Nashville: Abingdon, 1994), vooral hoofdstuk 1.

8 Marno Retief en Rantoa Letšosa, "Models of Disability: A Brief Overview", *HTS Theologiese Studies / Theological Studies* 74, 1 (maart 2018), 6.

Wat deze modellen ons laten zien is dat de manier waarop we naar beperkingen kijken aan kritiek onderhevig is: de werkelijkheid van leven met een beperking is complexer dan we zouden vermoeden.

De theologie van de beperking maak evenals andere bevrijdingstheologieën een dubbele theologische beweging. De blinde theoloog John Hull benoemt deze twee theologische taken als *denunciation* en *critical annunciation*.⁹ Het gaat daarbij respectievelijk om een deconstructie van bestaande denkkaders (frames) vanuit het perspectief van de onderdrukte (i.c. mensen met een beperking) en een meer constructieve manier van theologiseren waarbij het gaat om wat het perspectief van iemand met een beperking toevoegt. Een voorbeeld van *denunciation* vinden we bij de Duitse theoloog Ulrich Bach. Hij betoogt dat de kerk mede schuld draagt aan Hadamar, het Nazi-programma waarin mensen met een beperking op grote schaal werden vermoord. De kerk draagt een ereschuld en moet haar eigen traditie kritisch tegen het licht houden vanuit het perspectief van mensen met een beperking, aldus Bach.¹⁰ Vergelijkbare bewegingen zijn te vinden bij andere theologen binnen deze stroming. Een voorbeeld van *critical annunciation* vinden we bij John Hull zelf. Hij stelt dat met het opkomende besef van de contextualiteit en *embodiedness* van kennis het belang van intersubjectiviteit wordt onderstreept. Zijn eigen blindheid, bijvoorbeeld, biedt volgens hem een geheel eigen ervaring van de wereld. Die ervaring is niet te reduceren tot een ziend perspectief min gezichtsvermogen, maar behelst ook aspecten die binnen een ziend perspectief ongezien blijven. Wie de W/waarheid wil leren kennen dient dus zoveel mogelijk perspectieven met elkaar te verbinden om een zo rijk mogelijk beeld te krijgen.¹¹

Er zijn goede argumenten te bedenken tegen zo'n bevrijdingstheologische aanpak, al was het alleen maar omdat het evangelie onder de norm wordt geplaatst van de ervaring van één onderdrukte groep. Die ervaring wordt vervolgens niet onder kritiek gesteld. In de praktijk blijken er dan ook vaak problemen te ontstaan rond Schriftgezag, met name waar het gaat om teksten waarin de Bijbel op een problematische manier over beperkingen lijkt te spreken. Toch ligt hier een belangrijk leerpunt: als beperkingen inderdaad voor een (groot) deel bestaan in sociale uitsluiting en stigmatisering, en niet alleen een biologisch gegeven zijn, dan doet ons theologisch denken over beperkingen ertoe en zou een liefdadigheids-

9 John M. Hull, *Disability: The Inclusive Church Resource*, onder redactie van Bob Callaghan (Darton, Longman & Todd, 2014).

10 Ulrich Bach, *Ohne die Schwächsten ist die Kirche nicht ganz: Bausteine einer Theologie nach Hadamar* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener, 2006).

11 John M. Hull, "A Spirituality of Disability: The Christian Heritage as Both Problem and Potential", *Studies in Christian Ethics* 16, 2 (2003): 21–35.